

תפילת מוסף

[א]

נשים

וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימים ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו:
עלת שבת בשבתו על עלת התמיד ונסכה: (במדבר פרק כח, ט)

מצעשהז"ג

הצל"ח (מסכת ברכות דף כו עמוד א) מסופק האם נשים חייבות בתפלת המוספין, הצד שאינן חייבות היא משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, ואף שחייב התפלה אינו מן התורה רק מדרבנן, הרי לדעת התוס' לעיל (דף כ' ע"ב ד"ה בתפלה) גם במצות דרבנן שהזמן גרמא נשים פטורות אלא שבתפלה חייבינהו רבנן כיון דרחמי נינהו כמבואר לעיל, והיינו בשלש תפלות הקבועות בכל יום, ואפי' בשבת וי"ט שהם רק שבת מ"מ כיון דבחול רחמי נינהו לכן לא חילקו בין שבת וי"ט לחול, וכמ"ש רבינו יונה כאן (י"ח ע"א מדפי הרי"ף ד"ה טעה) לענין תשלומין בתפלה שאחריה, אבל תפלת מוסף שאינה רחמי כמבואר ברבינו יונה כאן דלכך אין לה תשלומין, והיא מצות עשה דרבנן שהזמן גרמא, ודאי דנשים פטורות לדעת התוס'.

ובזה רצה לפרש דברי התוס' (שם) שמתקשה למה במשנה כתוב זמן מנחה לפני מוסף, ותי' משום שהיא תדירה בכל (יום) אף על פי שתפלת מוספין קודמת.

וכתב הצל"ח וז"ל א"כ זהו כוונת התוס' שהקדים תפלת המנחה למוסף משום שהיא תדירה בכל, ותרתי קארי למעליותא דמנחה, חדא שהיא תדירה, ועוד שהיא נוהגת בכל באנשים ונשים, משא"כ מוסף שאינה תדיר ואינה נוהגת בנשים. כנראה שהיה לו גירסא אחרת בתוס' שהיא תדיר "בכל", ולכן פי' שכוונתו לנשים, אבל אצלינו הגירסא "בכל יום" ר"ל לאפוקי מוסף שאינו נוהג בכל יום.

ממשיך הצל"ח שכיון שעלה בידינו שתפלת מוסף אינה נוהגת בנשים מטעם שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, יש לדון עתה אם הם מותרות להתפלל מוסף. ולזה כתב שהרשות בידם, לא מבעיא לדידן שאנחנו הפוסקים שהנשים יכולות לברך על כל מצות עשה שהזמן גרמא אף שהם פטורות, וכמבואר באו"ח (סי' תקפ"ט סעיף ו' בהג"ה) פשיטא שיש רשות להנשים להתפלל תפלת מוסף. אלא אפילו לדעת הרמב"ם [הלכות ציצית פ"ג ה"ט] והיא דעת המחבר שם בשלחן ערוך שנשים לא יברכו על מצות עשה שהזמן גרמא, מ"מ י"ל שיודה שיכולות להתפלל תפלת מוסף, שהרי מבואר שם בב"י הטעם שאינן מברכות שאיך יאמרו וצונו והרי לא נצטוו רק שמקיימות מעצמן, וזה שייך בברכת המצות, אבל בתפלה לא אמרינן וצונו, ולכן שפיר מתפללות.

מחצית השקל

בשו"ת רבי עקיבא איגר (מהדורה קמא סימן ט) דן לפטור נשים מתפילת מוסף מטעם

אחר, והוא משום דנשים לא היו שוקלות ולכן אין להם חלק בקרבנות ציבור, וא"כ פטורות מתפילת מוספין, עי"ש שמביא למקור שו"ת בשמים ראש (ס' פ"ט). [וכידוע היה פולמס גדול על שו"ת בשמים ראש שהודפס כאילו שהמחבר הוא הרא"ש, ורבו טענו שהוא מזויף, החת"ס כתב עליו שממה שכתב שמאבד עצמו לדעת אינו אלא במי שסתם נמאס לו מהחיים, ולא ממי שיש לו צרות וכדומה, לא מקרי מאבד עצמו לדעת, הוכיח שהספר מזויף. והאב"נ כתב שאסור להשהות הספר בביתו, כדכתיב אל תשכון באהליך עולה]

חילוק בין שחרית למוסף

ויש להעיר על דבריו שהרי גם שחרית ומנחה כנגד תמידין תקנוה, א"כ למה נשים אינן פטורות גם בשחרית ומנחה מהאי טעמא, וי"ל שאע"פ שכתוב בגמ' שתפילות כנגד תמידין תקנו, אבל יתכן שעיקר החיוב הוא מצד מה שאבות תקנום, ולכן אע"פ שנשים לא השתתפו בשקלים עדיין מחויבות בתפילה. וכן מבואר בגמ' (ברכות דף כו עמוד ב) שהגמ' מקשה על רבי יוסי ברבי חנינא הסובר תפילה אבות תיקנום מבריייתא שמבואר שכנגד קרבנות תיקנום, ומשני לעולם אימא לך תפלות אבות תקנום ואסמכינהו רבנן אקרבנות, הרי שאינו אלא אסמכתא בעלמא. אבל עדיין יש להעיר שהגמ' ממשיכה "דאי לא תימא הכי תפלת מוסף לרבי יוסי ברבי חנינא מאן תקנה, אלא תפלות אבות תקנום ואסמכינהו רבנן אקרבנות", משמע שאין הבדל בין מוסף לשחרית ובשניהם אינו אלא משום דאסמכינהו אקרבנות.

ויש לפרש באופן אחר שבשאר תפילות קיים גם הענין שתפילות רחמי נינהו, וגם נשים צריכי רחמים, משא"כ מוסף שאינו מדבר אלא על קרבנות. ויסוד לזה מתוספות (ברכות דף כו עמוד א) בסוגיא דתשלומין שכתב שלא בעי אם טעה ולא התפלל תפלת מוסף, דהא ודאי אינו מתפלל בערבית, דהיאך יקרא את הקרבנות וכבר עבר זמן מוסף, וגם לא תיקנו שבע ברכות של מוסף אלא משום ונשלמה פרים שפתינו, ובזה ודאי עבר זמנו בטל קרבנו, אבל שאר תפלות דרחמי נינהו ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו ואין כאן עבר זמנו בתפלה אחרת. הרי לן שיש הבדל יסודי בין החיוב להתפלל מוסף לשאר תפילות. ובפרט לגבי נשים עי' (ברכות דף כ עמוד ב) דנשים חייבות בתפלה דרחמי נינהו. ואין להקשות שבשבת גם תפילת שחרית אינו "רחמי", שאינו מבקש צרכיו, די"ל שיש כאן לא פחוג כמו שכתב רבינו יונה (שם) לגבי תשלומין.

עוד מצינו שרק לגבי תפילת מוסף נחלקו התנאים, (מסכת ברכות דף ל עמוד א) שלפי רבי אלעזר בן עזריה אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר, וחכמים אומרים בחבר עיר ושלא בחבר עיר, רבי יהודה אומר משמו כל מקום שיש שם חבר עיר יחיד פטור מתפלת המוספין.

ונשלמה פרים או עבודה שבלב

החיד"א בספרו מחזיק ברכה (או"ח סי' מח') רצה לחדש שאנשי כנה"ג תיקנו תפילת בעיקר לקיים מצות עשה של ועבדתם את ה' אלוהיכם, שלפי הרמב"ם תפילה היא מצות עשה מה"ת, ולפי הרמב"ן הוי מצוה דרבנן. ועי"ש שהוכיח כדבריו מזה שמצינו שגם בבית

שני התפללו, כדאיתא במסכת סוכה (דף נג עמוד א) תניא אמר רבי יהושע בן חנניה כשהיינו שמחים שמחת בית השואבה לא ראינו שינה בעינינו, כיצד שעה ראשונה תמיד של שחר, **משם לתפלה**, משם לקרבן מוסף, משם לתפלת המוספין, משם לבית המדרש משם לאכילה ושתייה, משם לתפלת המנחה משם לתמיד של בין הערבים, מכאן ואילך לשמחת בית השואבה. הרי לך שאפילו בזמן שהקריבו קרבנות היו מתפללין, א"כ ע"כ שאין יסוד חיוב מטעם ונשלמה פרים שפתותינו. ואדרבה מדויק לשון הגמ' שתפילה כנגד תמידין, ולא במקום תמידין. אבל לדבריו אין הבדל בין שחרית למוסף שהרי בסוכה (שם) כתוב שגם התפללו מוסף, אז גם תפילת מוסף אינו בגדר ונשלמה פרים.

נשים בקרבנות ציבור

בעיקר מה שחידש הבשמים ראש שהיות ופטורים ממחצית השקל פטורים מתפילת מוספין, כבר העירו האחרונים שלא יתכן שנשים אינן בכלל קרבנות ציבור. בשו"ת בית יצחק (חאו"ח סי' י"ז אות ב') תמה על הגרע"א, דא"כ נשים במה יתכפרו בטומאת מקדש וקדשיו וביזה"כ, ובודאי יש להם כפרה, אלא ע"כ שאינו תלוי בחיוב מחצית השקל. וכן בספר עמודי אור (סי' ז) מוכיח מכמה מקומות שאע"פ שאין נשים חייבות בשקלים אבל הן נכללות בקרבנות הציבור, אבל טען עליו הקה"י (זבחים סי' ד) שאם אינן חייבות, א"א לחייבם בתפילת מוסף.

תפילת מוספין תלוי בקדושת שבת

בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ב ח"ב סי' נ"ה) יש פן חדש לחייב נשים בתפילת מוסף אע"פ דהוי מצות עשה שהז"ג, והוא דכיון דמוסף בא בשביל קדושת היום, ובריש התדיר (זבחים צא, א) רצו לחשבו קדוש מתמידין בשביל זה, ונשים הרי חייבות בקידוש היום דבר תורה מטעם דכל דאיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה, ואם כן הוא הדין בזה דכל מה שנתקן בשביל קדושת שבת ויו"ט פשיטא שגם הם מצוין ע"ז כמו אנשים. ובפרט שזה רק זכר של קרבן המוסף והמוסף בא גם עליהם כמו על האנשים.

"שיר של יום" בשבת

הזכרנו ההבדל בין גדר חיוב מוסף, לגדר חיוב שאר תפילות, ויתכן שיש מזה השלכה לענין אחר לגמרי. דהנה מנהג אשכנז לומר השיר של יום אחרי מוסף ולכאורה זה בלתי מובן, שהרי השיר שאנחנו אומרים, מזמור שיר ליום השבת, אינו אלא השיר של שחרית ולא של מוסף, א"כ מן הראוי לאומרו אחרי תפילת שחרית. וכבר השיג על המנהג בערוך השלחן (או"ח סימן קלג, ג).

וראיתי בספר מעשה רב השלום (סי' קנח) בשם הגרנ"ה הלוי, שהעיר עוד למה בתפילת שחרית אינו מוזכר כלל הקרבת התמיד, ותי' שתפילת שחרית הותקן "כנגד" התמיד, ולא במקום ולכן אין ענין להזכיר הקרבנות, משא"כ מוסף שהוא בגדר "ונשלמה פרים" ובתפילת מוסף מזכירים ג"כ הפסוקים של תמיד של שחר, וממילא המקום הנכון להזכיר

ישר של יום הוא אחרי מוסף. ועי' בספר שירת שמואל (על שיר של יום) שמביא כדבריו בשם ה"פחד יצחק" (פסח מאמר סז)

[ב]

כהנים לויים ופחותים מבן כ' בתפילת מוסף

על עיקר דברי הבשמים ראש כבר תמהו האחרונים דא"כ למה כהנים חייבים בתפילת מוסף, וז"ל שו"ת באר יצחק (חלק אורח חיים סימן כ) ועיקר מש"כ הגאון הנ"ל דנשים פטורות מתפילת מוסף לפי שלא היו שוקלות, לא נהירא לי, דא"כ תקשה לפי מאי דאיתא במנחות (דף כ"א ע"ב) דאמר ר' יהודא העיד בן בוכרי ביבנה כל כהן ששוקל אינו חוטא, כי עפ"י דין פטורים המה משקלים, וכמו כן לויים כמש"כ השעה"מ (בפ"א מה' שקלים). וכן קטנים הפחותים מבן כ' כמבואר בשקלים (פ"א מ"ג וע' ברטנורה שם) דפטורים, אטו כהנים ולוים וקטנים פחותים מבן כ' יפטרו ממוסף. ואף דנימא דקטנים שאני דאתו לכלל חיובא עכ"ז תקשה מכהנים ולויים, אע"כ מוכח דאין תפילת המוסף תלוי, בשקלים כלל. וכן מוכח מסתימת הפוסקים דנשים חייבות בתפלה ולא חלקו בין מוסף לשארי תפלות. עי' בספר עמודי אור (הנ"ל) שמוכיח מרבי יהושע בן לוי במס' סוכה (הנ"ל) שאמר שהתפללו מוסף בשמחת בית השואבה, אע"פ שהיה לוי. וכתב שאין לומר שהתפללו כתפילת נדבה, שהרי קי"ל שא"א להתפלל תפילת מוסף כנדבה. עוד כתב שאין לומר שהתפלל כאינו מצווה ועושה, שהרי להרבה ראשונים אין לנשים לברך על מצות עשה שהזמן גורם. אבל כבר הבאנו דברי הצ"ח שזה לא נכון, שכל הסיבה שאין לברך על מצות עשה שהזמן גורם, הוא משום שאינן יכולות לומר "וצונו", אבל בתפילת מוסף אין "וצונו". אבל בספר קה"י (הנ"ל) מחלק בין כהנים ולויים לנשים, שאשה אינה חייבת כלל בקרבן ציבור משום שהקרבן עצמו הוי מעשהו"ג, אבל כהנים ולויים אע"פ שאינם חייבים בשקלים אבל חייבים בקרבנות הציבור, וממילא חייבים גם בתפילת מוספין.

פחותים מבני כ'

מה שנוקט הבא"י שפחותים מבני כ' פטורים משקלים, אע"פ שזה באמת דעת הברטנורא (מסכת שקלים פרק א משנה ג) וז"ל וקטנים - אפילו הביא שתי שערות והוא פחות מבן עשרים, וכן דעת הרוקח (סי' רלג), והגר"א בביאורו לירושלמי (שקלים פ"א מ"ג). אבל דעת הר"מ (בפירוש המשנה שם) שמשגיג למצוות חייב בשקלים, וז"ל וקטן שלא הביא שתי שערות אין ממשכנין אותו אלא מניחין אותו אם שקל מקבלין ממנו, אמרו אין ממשכנין עד שיביא שתי שערות. וכן דעת הרמב"ן עה"ת (שמות פרק ל, יב) וז"ל כי השקלים לקרבנות אינם מבן עשרים שנה ומעלה, אלא משהביא שתי שערות חייב לשקול. אבל הרמ"א (או"ח סימן תרצד) פסק כדברי הרע"ב שאין חייב ליתנו (המחצית השקל) רק מי שהוא מבן עשרים ולמעלה.

בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יא סימן א) יצא ליישב מנהג העולם שגם בחורי ישיבה שהם פחותים מבני כ' מתפללים לפני העמוד, וק' דאם כדברי הגרע"א אינם חייבים בתפילת

מוסף איך יכולים להוציא אחרים ידי חובתם, שהרי קי"ל שכל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתם.

אין ממשכנין

אלא שרצה ליישב מג' סיבות. א' גירסת הגר"א בירושלמי "ולמשכן אין ממשכנין עד שיהא בן עשרים". ולפי גירסתו יוצא לנו מדברי הירושלמי דשלש דרגות לפנינו בהך חיובא דתרומת שקלים, א' פחות מבן י"ג, דעליו גם חיובא ליכא, ורק אם הביא מקבלים ממנו. ב' מבן י"ג עד ב' כ' דעליו איכא גם חיובא, ורק מאיזה טעם שהוא, אין ממשכנין אותו על כך. ג' מבן כ' ולמעלה דגם ממשכנין אותו. ולפי"ז שפיר חייבים בתפילת מוספין, משום שהם חייבים בשקלים.

ועי"ש שהביא דברי היעב"ץ לפרש כך פסוקי התורה, שהרי כתיב כל העובר על הפקודים, שמשמע אפילו פחותים מבני כ', וכתיב מבן עשרים וכו' דמשמע דווקא מבן כ', אלא כאן לחיוב כאן למשכן.

אבל כל זה אינו יישוב לפי דברי הרמ"א שכתב שפחותים מבני כ' פטורים מלתת מחצית השקל, משמע שאין חיוב כלל.

ב' רצה ליישב עפ"י דברי הביאור הגר"א (אורח חיים סימן תרצד, א) שהא דאיתא בירושלמי שחייבין משהביא ב' שערות מיירי בשכבר נתן פעם אחת. א"כ לפי"ז י"ל דפחות מבן כ' מקרי בר חיובא הואיל ויכול לחייב עצמו. ומציין לדברי הגרע"א (או"ח סי' רסז) שמשופק האם מי שלא קיבל עליו עדיין את השבת יכול להוציא חבירו שכבר קיבל שבת בקידוש, הצד שיכול הוא משום שיכול בעצמו לקבל עליו את השבת.

עוד מציין לדברי המרדכי פ"ב דמגילה (סי' תשצ"ח) שכותב כן לענין מי שאכל כזית, שלכן יכול להוציא את מי שאכל כדי שביעה אף על גב דאינו חייב אלא מדרבנן, הואיל ובידו להביא עצמו לידי חיוב דאורייתא ע"ש. וכאן עדיף דשם מחוסר מעשה שיביא אותו לידי מצב של שביעה, וכאן אינו מחוסר שום דבר ורק צריך בהבעת רצון להוציא מן הכח אל הפועל את חיובו וכנ"ז, ולכן י"ל דגם החולקים שם יודו בכאן.

ערבות לפחות מבן כ'

[וראה זה פלא מה שהביא הצי"א מספר חקרי לב (חאו"ח סי' מ"ח) שרצה לחדש חידוש נורא, לומר דמכיון דבסוטה (דף לז, ב) מנה בערבות מנין בני ישראל, ת"ר אלף וג"א ותק"נ, והוא מנין בני ישראל מבן עשרים שנה ומעלה כדכתיב ב' במדבר, א"כ נימא שעד בני עשרים לא נכנסו בערבות, וכותב שנ"מ מזה שבן י"ג עד בן עשרים אם יצא אינו מוציא, כיון שהטעם דמוציא כתב רש"י בר"ה כ"ט שהוא מטעם ערבות, ועד בן כ' ליתיה בערבות. וכן מאי דקיי"ל דמי שאכל כזית מוציא מי שאכל כדי שביעה מטעם ערבות, מבן י"ג עד בן עשרים אינו מוציא. וכ"כ בס' שו"ת ארץ צבי (פראמער) בשם ס' לוית חן.]

ג' רצה הצי"א לחדש וכן מצא בספר מטה יהודה למהר"י עייאש ז"ל דאפשר דגם הרמ"א לא נתכוון על גוף מחצית השקל דקרבנות, דזה יתנו כל שנכנס לכלל מצות, ולא דיבר רק

על ג' חצאים שבאו כנגד ג' תרומות האמורים בפרשה, דגם להרמב"ם ז"ל תרומת אדנים בעינן שיהא בן עשרים כדכתיב קרא עיין שם, וא"כ לפי"ז אין בכלל הוכחה מהרמ"א שיהא דעתו כדעת הרע"ב ודעימיה דפחות מכן עשרים פטור ממחצה"ש.

[ג]

מוסף קודם שחרית

תפילה בציבור או מוסף בזמן

יש להסתפק במי שאיחר לבא לבהכ"נ בימים שיש בהם קרבן מוסף ומצא ציבור מתפללין מוסף והוא לא התפלל עדיין שחרית, אם יתפלל מוסף עם הציבור ואח"כ יתפלל שחרית ביחידות, או דילמא חייב להתפלל שחרית עכשיו.

הקרבת קרבן מוסף לפני תמיד של שחר

ובשו"ת באר יצחק (חלק אורח חיים סימן כ) כתב דלכאורה כיון דקיי"ל תפלות נגד תמידין תקנו, א"כ כיון דתמיד של שחר היה קרב בראשונה, ואין לך דבר שיהא קרב קודם לו, לכן אפשר דאסור לו להתפלל מוסף קודם שהתפלל שחרית. אבל עי"ש שרצה לומר שאין זה מעכב וממילא כדי להתפלל בציבור מותר לקדם תפילת מוספין.

ועי"ש שכתב שכדבריו כתב הרשב"א (מגילה דף כ עמוד ב) להדיא, אבל המעיין ברשב"א יראה שלא כתב כן לגבי תפילה, אלא לענין הקרבת קרבן מוסף לפני התמיד, דהנה במשנה כתוב שמוספין כל היום, והק' הרשב"א והא אין דבר קודם לתמיד של שחר וא"כ אי אפשר למוספין שיקרבו כל היום, דהא לא מצי מקריב עד שיקריב תמיד של שחר, וכן אי אפשר להקריבו לאחר תמיד של בין הערבים דכתיב עליה, ודרשינן עליה השלם כל הקרבנות כולן, ות"י וז"ל דהכשר מוספין כל היום אלא שדבר אחר מעכבן, ועי"ל דאפשר דאם שנה והקדים מוספין לתמיד של שחר לא פסל.

הגרי"א זצ"ל רצה להוכיח כדבריו מהא דקיי"ל בברכות (דף כז,א) שאם היו לפניו שתי תפילות אחת של מוסף ואחת של מנחה מתפלל מנחה ואח"כ מוסף, וקיי"ל נמי דמוספין כל היום, ולכתחלה יכול לאחר תפלת מוסף עד שבע שעות (ואח"ז מקרי פושע כמבואר שם דף כ"ח), וקשה איך יכול לכתחלה לאחר לתפלת מוסף עד ז', הא כשיגיע זמן חצי שבע יהא מחוייב להתפלל מנחה בתחלה ואח"ז מוסף, והא קיי"ל דבקרבנות צריך להקריב קרבן מוסף ואח"ז תמיד של בין הערבים דעלי' השלם כו', וע"כ מוכח מזה דכיון דבדיעבד כשר בהקריב תמיד של בין הערבים בתחלה ואח"ז של מוספין, לגבי תפילה לא מקפידין. וה"ה לענין תפילת מוסף לפני תפילת שחרית.

תדיר או תפילה בציבור

אלא דעדיין יש לדון שהרי תפילת שחרית הוא תדיר, א"כ איך אפשר לקדם תפילת מוספין הרי תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. וכתב הגרי"א שתפילה בציבור מקרי מקודש, א"כ אע"פ שתפילת שחרית תדיר אבל הרי בזבחים (צא,א) מסופקים תדיר ומקודש איזה קודם,

ולא איפשטא ופסק הר"מ שאיזה מהן יעשה, א"כ מותר לו להתפלל מוסף בציבור אע"פ שעדיין לא התפלל שחרית.

האם תפילה בציבור מקרי מקודש

[הא דנקט כדבר פשוט שתפילה בציבור מקרי קדוש, עי"ש שמוכיח את זה מהא דמחוייב לילך עד ד' מילין ולאחריו עד מיל לתפלת צבור כמו שפסקו (בסי' צ'). וע' במג"א (סי' תט"ו) שמתיר לערב כדי לילך למנין והוכיח זה מהא (דסי' צ') הנ"ל, והמחצית השקל הוכיח מהא דר"א שחרר עבדו להשלים לעשרה, אלא שכתב דיש לדחות ראייתו דשא"ה דהוי מצוה דרבים, דלולא העבד לא הוי מנין כלל, וכמש"כ הרא"ש פ' ואלו מגלחין והובא במג"א (סי' צ' ס"ק כ"ט). עוד יש לדחות ע"פ הרמב"ן (גיטין לח, ב) שגדר איסור לעולם בהם תעבודו, הוא כמו לא תחנם, א"כ היכא שעושה בשביל עצמו ליכא איסור. עוד הביא מהחזו"ת יאיר (סי' קי"ב) שמותר לקנות שביטה כדי לילך למנין. ואיתא בברכות (דף ח') דאמר ר' יוחנן אין תפלתו נשמעת אלא בבהכ"נ ופי' עם הציבור, כמש"כ הטור באו"ח (סי' צ'), וכן אמר ר"נ שם (דף כ"ח) שאסור להקדים תפלתו לתפלת הציבור, וכמש"כ שם הר"י שתפלה בציבור היא רצויה יותר לפני המקום ב"ה, לכן ודאי דתפלה בציבור מקרי מקודש נגד תפלה ביחידות, ועי' לקמן שהגרמ"פ (אגרות משה או"ח ד, סח) חולק עליו]

שחרית ומוסף תפילה בציבור

אלא דעדיין יש לדון היכא שיכול להתפלל שחרית בזמן שהציבור מתפללים מוסף האם מקרי תפילה בציבור, ועי"ש שמציין למ"א (סימן צ, יז) שכ' וז"ל משמע בע"ז (דף ד' ע"ב) דאם מתפלל מוסף בשעה שהציבור מתפללין שחרית לא מקרי בשעה שהציבור מתפללין, ואיתא שם בתוס' דאם מתפלל בשעה שהציבור מתפללים אין תפלתו נדחית, אבל אינה נשמעת אלא עם הציבור בבה"כ. עוד מבואר במגן אברהם (סימן רלו, ג) שאם בא לב"ה בשעה שמתחילין ברכו והוא לא התפלל מנחה, לא ימתין להתפלל מנחה בשעה שהציבור מתפלל ערבית, ולהתפלל אחר כך ערבית בלילה, דזה לא מקרי בשעה שהציבור מתפללין, כמ"ש סי' צ' ס"ט בשחרית ומוסף, וכ"ש במנחה ומעריב דסתרי אהדדי, ועוד דתפלה עם הציבור חשיבה טפי מבשעה שהציבור מתפללין.

שיטת האג"מ

אבל בשו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ד סימן סח) חולק וס"ל שאין מעלת תדיר נדחה מפני מעלת תפילה בציבור. עיקר ראייתו הוא מדברי טור (או"ח סוף סימן רפ"ו) ביוה"כ כשהציבור אחרו בתפלת יוצר עד לאחר שש שעות ומחצה, שהתוס' כתבו שיקדימו תפלת המנחה לתפלת המוספין, (והוא בברכות דף כ"ח ע"א ד"ה הלכה), והרמב"ם כתב יש מי שהורה שאין עושין כן בציבור כדי שלא יטעו, וכתב הטור שהרא"ש היה נוהג ביוה"כ להתפלל תפלת מוסף ביחיד כדי להתפלל אותה בזמנה. ופי' דבריו הגרמ"פ שהציבור היו עושין כהרמב"ם שאף שנזדמן דהגיע זמן המנחה קודם שהתחילו מוסף היו מתפללין מוסף קודם ואח"כ מנחה, כדי שלא יטעו, והיה אז הרא"ש מתפלל תפלת מוסף ביחיד כשהגיעו

שש שעות בזמן שהצבור היו עדיין עסוקין בתפלת שחרית בהפיוטים, כדי שהוא עצמו יתפלל מוסף בזמנה, ואח"כ מנחה עם הצבור כשיגמרו מוסף, ולא יעבור על דין התדיר שהיה צריך להתפלל מנחה קודם. הרי מפורש שהרא"ש סובר דמעלת תדיר עדיף ממעלת תפלה בצבור.

ומה שכתב הגרי"א שתפילה בציבור מקרי מקודש חולק עליו הגרמ"פ שאע"פ שהוי מעלה בתפילה אבל מאן יימר דהוי יותר קדוש. ומזה שיש חיוב לטרוח אינו הוכחה שהוא יותר קדוש, אלא שבשביל המעלה שיש בתפילה בציבור שתפילתו יותר מתקבל, וזה מעלה בעצם מצות תפילה, שהעיקר להתפלל באופן שתפילתו תתקבל, צריך לטרוח.

מעשה עם הגר"מ

מסופר שהגר"מ סולוויציק היה מתפלל שחרית והגיע ל"גאל ישראל" והציבור התחילו להתפלל מוסף, אז הוא התפלל עמהם תפילת מוסף כדי להרוויח תפילה בציבור. אח"כ שאל את אביו הגר"ח זצ"ל האם יאות עבד, וענה לו שהיה יכול להתפלל שחרית שגם זה מקרי תפילה בציבור. (משמע שהגר"ח הסכים למה שעשה אלא שלא היה צריך) לאור כל הנ"ל יש לדון בזה בכמה נקודות, דמה שהתפלל מוסף לפני שחרית אינו פשוט, שהרי בשו"ע כתוב שזמן תפילת מוספין הוא אחר שחרית. וצ"ל שנקט כדברי הגרי"א שתפילה בציבור עדיף מתדיר. עוד יש לדון על מה שטען הגר"ח שיכול היה להתפלל שחרית בזמן שהם התפללו מוסף ויחשב תפילה בציבור, שזה דלא כהמ"א (הנ"ל). עוד יש לדון האם ע"י תפילת מוספין יש קיום של סמיכת גאולה לתפילה, ואולי תלוי בגדר סמיכת גאולה לתפילה האם זה דין בגאולה או דין בתפילה, ואכמ"ל.

נטילת לולב לפני שחרית בסוכה

ראיתי בשם הגרא"מ שך, שאע"פ שהוא סבר שמדין תדיר קודם חייב להתפלל לפני נטילת הלולב, אבל היות והמנהג בשיבת "קלעצק" היה ליטול הלולב לפני בתפילה כדי שיוכלו ליטלו בסוכה, היה מתפלל ביחידות כדי שיכול לקיים תדיר. הרי לן שדעת מרן שתדיר עדיף מתפילה בציבור.

לגבי עיקר טענת הגרא"מ שך שתדיר עדיף מנטילת הלולב בסוכה, י"ל שס"ל בקלעצק שלפני זמן הקבוע לתפילה אין ענין של תדיר כלל, שתדיר שייך רק היכא שהשני מצוות הם לפניו, דהיינו שעומד לעשות שניהם עכשיו, אז תדיר עדיף, אבל אם דרכו להתפלל אח"כ אין תדיר מחייבו להתפלל עכשיו. יסוד לזה מצינו לגבי מוסף ומנחה, שרק אם דעתו להתפלל מנחה עכשיו יש חיוב להתפלל מנחה לפני מוסף משום תדיר, אבל היכא שדעתו להתפלל מנחה אח"כ, יכול להתפלל מוסף עכשיו. כ"כ בשולחן ערוך (או"ח סימן רפו, ד) וז"ל וי"א דהיינו דוקא שצריך עתה להתפלל שתיהן, כגון שרוצה לאכול ואסור לו לאכול עד שיתפלל מנחה, אבל אם א"צ עתה להתפלל מנחה יכול להקדים של מוסף, והטעם כנ"ל. א"נ ס"ל שמעלת נטילת לולב בסוכה עדיף ממעלת תדיר, דיעון בספר כף החיים (סי' תרמ"ד, ג) שלפי האריז"ל עדיף ליטול לולב לפני הנץ החמה, אע"פ שאינו יוצא אלא בדיעבד, כדי להרוויח מעלת נטילת הלולב בסוכה.